

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 08.09.2010, sp. zn. Cpjn 204/2007, ECLI:CZ:NS:2010:CPJN.204.2007.1

Číslo: 25/2011

Právní věta: Tzv. konečné vyrovnání závazků stran učiněné na základě dohody stran ve smlouvě o finančním leasingu nemá význam z hlediska počátku běhu promlčecí doby; toto tzv. konečné vyrovnání může mít význam z hlediska splatnosti pohledávek.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 08.09.2010

Spisová značka: Cpjn 204/2007

Číslo rozhodnutí: 25

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Leasing

Předpisy: § 351 obch. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Cpjn 204/2007

S t a n o v i s k o

občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. 9. 2010 k některým otázkám předčasného zániku závazků z leasingových smluv v případě finančního leasingu

Nejvyšší soud České republiky, který je povolán sledovat a vyhodnocovat pravomocná rozhodnutí soudů [§ 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů], zjistil na základě podnětu Městského soudu v Praze, že odvolací soudy postupují rozdílně při posuzování nároků leasingového pronajímatele v případech předčasného zániku závazků z leasingových smluv, a to zejména při posuzování promlčení nároků leasingového pronajímatele v případě předčasného ukončení leasingové smlouvy, v níž si smluvní strany sjednaly ve všeobecných smluvních podmínkách tzv. konečné vyrovnání.

Po vyhodnocení předložených pravomocných rozhodnutí a na jejich základě zaujalo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu České republiky na návrh předsedy občanskoprávního a obchodního kolegia v zájmu zajištění jednotného rozhodování soudů v těchto věcech následující

stanovisko:

Tzv. konečné vyrovnání závazků stran učiněné na základě dohody stran ve smlouvě o finančním leasingu nemá význam z hlediska počátku běhu promlčecí doby; toto tzv. konečné vyrovnání může mít význam z hlediska splatnosti pohledávek.

O d ů v o d n ě n í :

V České republice, stejně jako v řadě jiných evropských zemí, neexistuje zákonná úprava leasingu jako typové smlouvy. Podle konstantní judikatury Nejvyššího soudu je leasingová smlouva smlouvou nepojmenovanou (inominátní).

V praxi se rozlišují dva základní druhy leasingu - leasing finanční a leasing operativní. Zatímco operativní leasing obvykle nezakládá právo na následné odkoupení věci a jeho primární funkcí je funkce užívací, přičemž leasingový pronajímatel odpovídá za provozuschopnost předmětu leasingu, klíčovou funkcí finančního leasingu je pořizovací funkce a jeho cílem je zpravidla konečný převod vlastnictví k předmětu leasingu.

Finanční leasing lze vymezit jako závazkový vztah, jehož podstatou je závazek poskytovatele leasingu (pronajímatele) předat příjemci leasingu (nájemci) na určitou dobu do užívání věc či jinou majetkovou hodnotu, kterou pronajímatel obvykle za tím účelem pořídí do svého vlastnictví na základě poptávky a podle výběru nájemce a závazek nájemce uhradit náklady spojené s pořízením leasingu prostřednictvím leasingových splátek. Nájemce má obvykle právo po splnění smluvních podmínek na převod předmětu leasingu do svého vlastnictví. Převod vlastnictví je u finančního leasingu většinou zajištěn opčním právem, tedy na základě výzvy nájemce, anebo k němu může docházet automaticky. V této souvislosti se hovoří o pořizovací funkci finančního leasingu, která jej kvalitativně odlišuje od nájmu, u něhož je primární funkce užívací. Nájemce nese již od počátku leasingového vztahu rizika (nebezpečí škod) spojená s předmětem leasingu, jakož i náklady spojené s jeho užíváním (údržba, daně, pojištění). Takový leasing je označován za leasing finanční právě proto, že se závazky pronajímatele omezují na finanční služby (pořízení věci, předání do užívání a převedení do vlastnictví leasingového nájemce na konci leasingového vztahu).

V případě finančního leasingu jde o účelové pořízení věci, práva či jiné majetkové hodnoty podle potřeb, výběru a určení nájemce s využitím cizích zdrojů - zdrojů poskytovatele předmětu leasingu. Smyslem tohoto specifického soukromoprávního institutu je tak zajistit za úplatu financování věci pro nájemce, který se k ní chová od okamžiku jejího předání jako k věci vlastní se všemi riziky na straně nájemce (obvykle nese rizika spojená s předmětem leasingu i náklady spojené s jeho provozem, údržbou a opravami), a nikoli s riziky na straně vlastníka, jak je tomu ve smlouvách o nájmu. Leasingový pronajímatel sice zůstává po celou dobu trvání leasingu vlastníkem předmětu leasingu, jeho práva a povinnosti související s vlastnictvím předmětu leasingu (s výjimkou práva věc zcizit nebo zatížit právem třetí osoby) však náležejí nájemci. V rámci finančního leasingu je na nájemce přenesena odpovědnost za předmět leasingu i nebezpečí a rizika s ním spojená, čímž se finanční leasing typově odlišuje od běžného nájmu (a nelze jej tudíž ustanoveními o nájemní smlouvě poměřovat).

Na rozdíl od pronajímatele v případě nájemní smlouvy nemá leasingový pronajímatel zájem na tom, aby se věc, jejíž je po dobu trvání leasingového vztahu vlastníkem, vrátila do jeho dispozice, nýbrž jeho cílem zpravidla je, aby po zaplacení všech leasingových splátek přešel předmět leasingu do vlastnictví leasingového nájemce. Leasingový pronajímatel nepořizuje předmět leasingu do svého vlastnictví s cílem vlastnit předmět nájmu a vyvíjet podnikatelskou činnost jeho provozováním, nýbrž z důvodu převodu předmětu leasingu do vlastnictví leasingového nájemce po zaplacení všech leasingových splátek.

Finanční leasing se často připodobňuje ke smlouvě o úvěru či k nájemní smlouvě. Tyto smlouvy ale nelze vzájemně směřovat. Finanční leasing je de facto alternativou k úvěru, jehož ekonomický účel je obdobný; jde o finanční službu, která se od úvěru liší tím, že tu nedochází k poskytnutí peněžních prostředků dlužníkovi. Další podstatná odlišnost leasingové a úvěrové smlouvy spočívá v tom, že u smlouvy o finančním leasingu je předmět leasingu až do okamžiku jeho převodu na leasingového nájemce ve vlastnictví leasingového pronajímatele. Leasingový pronajímatel tak má v případě neplnění leasingové smlouvy právo na vydání předmětu leasingu z titulu vlastnického práva.

Specifický charakter finančního leasingu se projevuje též v nárocích při předčasném ukončení leasingové smlouvy, resp. při zániku nesplněného závazku vzniklého na základě leasingové smlouvy. Mezi nejčastější případy předčasného ukončení leasingových smluv patří zánik závazkového vztahu v důsledku odstoupení od smlouvy, či zánik závazku pro dodatečnou nemožnost plnění.

Leasingové smlouvy, resp. obchodní podmínky, na něž leasingové smlouvy odkazují, obsahují důvody, pro které je oprávněn leasingový pronajímatel odstoupit od smlouvy. Těmito důvody bývají například prodlení leasingového nájemce s placením leasingových splátek, užívání předmětu leasingu leasingovým nájemcem v rozporu s technickými podmínkami provozu, v rozporu s účelem užívání předmětu leasingu, v důsledku čehož vznikla nebo hrozí škoda nebo dochází k nadměrnému či předčasnému opotřebení či poškození předmětu leasingu, hrubé porušení dalších povinností vyplývajících z leasingové smlouvy či vstup leasingového nájemce do likvidace, přemístění sídla či bydliště leasingového nájemce mimo území České republiky, odstoupení leasingového pronajímatele či dodavatele od kupní smlouvy, smlouvy o dílo, či jiné obdobné smlouvy, již byl opatřen předmět leasingu.

Obchodní podmínky, na něž odkazují leasingové smlouvy, často rozlišují mezi výpovědí leasingové smlouvy (přičemž k zániku závazkového vztahu dochází doručením výpovědi leasingovému nájemci) a odstoupením od této smlouvy. Ve skutečnosti však nejde o výpověď leasingové smlouvy, ale jde vždy o odstoupení od smlouvy za různě sjednaných podmínek. O výpověď nejde z toho důvodu, že tomu odporuje povaha závazku. Obsahem leasingové smlouvy není závazek k nepřetržité nebo opakované činnosti nebo závazek zdržet se určité činnosti nebo strpět určitou činnost, přičemž vzhledem k charakteru předmětných závazků nelze dovodit, že v případě výpovědi by se tato nedotýkala vzájemných práv a povinností před účinností výpovědi. Nelze totiž oddělit práva a povinnosti vzniklé před účinností této „výpovědi“ a práva a povinnosti po účinnosti tohoto právního úkonu.

V těchto případech je nutno provést vzájemné vypořádání účastníků daného závazkového vztahu.

Právní důsledky odstoupení od smlouvy je třeba rozlišovat v případě odstoupení od smlouvy uzavřené v režimu občanského zákoníku a v případě odstoupení od smlouvy uzavřené v režimu obchodního zákoníku.

Jestliže byl leasingovou smlouvou založen obchodní závazkový vztah, tedy vztah mezi podnikateli, při jehož vzniku bylo zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se týká jejich podnikatelské činnosti [§ 261 odst. 1 obchodního zákoníku (dále jen „obch. zák.“)], či závazkový vztah mezi státem nebo samosprávnou územní jednotkou a podnikatelem, jenž se týká zabezpečování veřejných potřeb (§ 261 odst. 2 obch. zák.), resp. fakultativní obchodní závazkový vztah podle § 262 odst. 1 obch. zák., aplikuje se ustanovení § 351 obch. zák. Podle tohoto ustanovení odstoupením od smlouvy zanikají všechna práva a povinnosti stran ze smlouvy. Odstoupení od smlouvy se však nedotýká nároku na náhradu škody vzniklé porušením smlouvy, ani smluvních ustanovení týkajících se volby práva nebo volby tohoto zákona podle § 262 obch. zák., řešení sporů mezi smluvními stranami a jiných ustanovení, která podle projevené vůle stran nebo vzhledem ke své povaze mají trvat i po ukončení smlouvy (odstavec 1). Strana, které bylo před odstoupením od smlouvy poskytnuto plnění druhou

stranou, toto plnění vrátí, u peněžního závazku spolu s úroky ve výši sjednané ve smlouvě pro tento případ, jinak stanovené podle § 502 obch. zák. Vrací-li plnění strana, která odstoupila od smlouvy, má nárok na úhradu nákladů s tím spojených (odst. 2).

Ustanovení § 351 obch. zák. má povahu dispozitivní normy. Leasingové smlouvy, resp. obchodní podmínky, na něž leasingové smlouvy odkazují, obvykle obsahují úpravu nároků stran při odstoupení od smlouvy. Tuto úpravu je třeba považovat za smluvní konkretizaci nároků podle § 351 odst. 2 obch. zák. Při posuzování nároků podle ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák. je třeba vycházet z těchto zásad:

Odstoupením od leasingové smlouvy dojde k předčasnému zániku závazků z leasingové smlouvy, neboť právně dosud nedošlo ke splnění závazků z leasingové smlouvy – leasingový nájemce neměl možnost užívat předmět leasingu po celou sjednanou dobu leasingové smlouvy a nepřešlo na něho rovněž vlastnické právo k předmětu leasingu. Leasingový pronajímatel však splnil své povinnosti z leasingové smlouvy – opatřil předmět leasingu do svého vlastnictví na základě žádosti a výběru leasingového nájemce (opatření předmětu leasingu leasingovým pronajímatelem bylo vyvoláno pouze potřebou leasingového nájemce), uhradil pořizovací cenu předmětu leasingu, tento předal leasingovému nájemci do užívání s tím, že leasingový nájemce nese ve smyslu výše uvedeného nebezpečí škody na věci, nese náklady na provoz, údržbu a opravy předmětu leasingu. Při řádném splnění leasingové smlouvy by leasingový nájemce užíval předmět leasingu po celou dobu trvání leasingové smlouvy a nabyl by vlastnické právo k předmětu leasingu, aniž by to vyžadovalo plnění dalších povinností ze strany leasingového nájemce. Hodnotu nepeněžitěho plnění, které poskytl leasingový pronajímatel, je proto nutno vyčíslit částkou odpovídající obvyklé ceně leasingu v daném místě a čase za obdobných podmínek, za jakých byl leasing poskytován, po odečtení finančních nákladů, jež leasingový pronajímatel ušetřil v důsledku odstoupení od smlouvy (zejména úroků z úvěrů, jež leasingový pronajímatel nemusel hradit v důsledku předčasněho ukončení leasingové smlouvy, pokud tato situace nastala) a po odečtení výtěžku z prodeje předmětu leasingu.

Leasingové smlouvy, resp. obchodní podmínky obsahují často dohodu stran, že leasingový pronajímatel má právo na úhradu všech sjednaných leasingových splátek (do nichž je třeba započítat i případnou akontaci). Tato dohoda shora uvedeným zásadám odpovídá a není v rozporu s dobrými mravy. Od splátek je však nutno odečíst finanční náklady, jež případně leasingový pronajímatel ušetřil v důsledku odstoupení od smlouvy (zejména úroky z úvěrů, jež leasingový pronajímatel nemusel hradit v důsledku předčasněho ukončení leasingové smlouvy). V leasingových smlouvách se v této souvislosti často používá pojem odúročena finanční služba. Jinak by se totiž leasingový pronajímatel na úkor leasingového nájemce bezdůvodně obohatil. Ze stejného důvodu je nutno od splátek též odečíst výtěžek z prodeje předmětu leasingu.

Právo na zaplacení všech splátek je dáno právě specifickým charakterem finančního leasingu. Leasingové splátky v sobě zahrnují náklady na pořízení předmětu leasingu, včetně úroků, které je leasingový pronajímatel povinen hradit peněžnímu ústavu, i zisk, který leasingový pronajímatel získá v důsledku své podnikatelské činnosti. Pokud se však předčasným ukončením leasingové smlouvy sníží náklady pronajímatele (sníží se výše úroků, které je povinen platit za bankovní služby), musí se tato částka samozřejmě odečíst od leasingových splátek.

Leasingový pronajímatel má rovněž právo na vrácení předmětu leasingu, který leasingovému nájemci poskytl na základě leasingové smlouvy. Tomuto právu odpovídá povinnost leasingového nájemce vrátit předmět leasingu leasingovému pronajímateli na vlastní náklady a nebezpečí.

Při prodeji předmětu leasingu je leasingový pronajímatel povinen postupovat s náležitou péčí. Pokud by se prodejní cena předmětu leasingu podstatně odchylovala od obvyklé ceny, je třeba při odečtu vyjít z této obvyklé ceny. Rovněž v případě, že by si leasingový pronajímatel předmět leasingu ponechal, náleží leasingovému nájemci obvyklá cena vráceného předmětu leasingu.

Právo leasingového nájemce na vrácení výtěžku z prodeje předmětu leasingu lze dovodit z ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák. Jak bylo již shora odůvodněno, je leasingový nájemce povinen zaplatit leasingovému pronajímateli obvyklou cenu leasingu poskytovaného za obdobných podmínek v daném místě a čase, resp. podle obvyklého smluvního ujednání všechny sjednané leasingové splátky. V této ceně, resp. v těchto splátkách, je rovněž zahrnuta pořizovací cena předmětu leasingu. Současně je leasingový nájemce povinen vrátit leasingovému pronajímateli předmět leasingu. Hodnotu tohoto vráceného předmětu leasingu by proto leasingový pronajímatel získal nad rámec nároku vyplývajícího z ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák., neboť tato hodnota je již obsažena v obvyklé ceně leasingu, kterou je povinen leasingový nájemce zaplatit leasingovému pronajímateli, resp. v souhrnu sjednaných leasingových splátek. O tuto částku by se proto bezdůvodně obohatil. Proto má leasingový nájemce právo na zaplacení (odpočet) výtěžku z prodeje vráceného předmětu leasingu, resp. na zaplacení (odpočet) obvyklé ceny této věci.

Leasingový pronajímatel má rovněž právo na úhradu nákladů, jež mu vznikly v souvislosti s předčasným ukončením leasingové smlouvy, například nákladů na transport předmětu leasingu, jeho úschovu, zajištění a zpeněžení (srov. § 351 odst. 2 obch. zák.).

Závazky stran vrátit si plnění poskytnuté druhou stranou mají charakter synallagmatických závazků, včetně možnosti provést vzájemné zúčtování těchto svých nároků. Synallagmatický charakter těchto závazků je založen zákonem, který v ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák. ukládá každé ze stran vrátit plnění poskytnuté druhou stranou. Jde o právo, jež vzniká odstoupením od smlouvy. Běh promlčecí doby se proto řídí ustanovením § 394 odst. 1 obch. zák., tedy ode dne, kdy oprávněný od smlouvy odstoupil. Právo na vrácení předmětu leasingu se samozřejmě nepromlčuje, neboť jde o nepromlčitelné právo vlastnické.

Pokud si strany sjednaly tzv. „konečné vyrovnání“, mohou provést případné zúčtování v tomto konečném vyrovnání. Tato dohoda o tzv. „konečném vyrovnání“ bývá obsažena v některých leasingových smlouvách, resp. obchodních podmínkách. Někdy je též nazývána „konečným vypořádáním“, či „konečným vyúčtováním“. Jde ve své podstatě o vyúčtování vzájemných práv a povinností provedené po předčasném ukončení smlouvy leasingovým pronajímatelem.

V úvahu přicházejí i jiné nároky, než nároky podle ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák., resp. nároky vzniklé v důsledku odstoupení od smlouvy. Jde například o právo na náhradu škody (jež může spočívat například v daňovém znevýhodnění leasingového pronajímatele při předčasném ukončení leasingové smlouvy), či o právo na smluvní pokutu. V těchto případech jde o samostatné nároky odlišné od nároků podle ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák. Tyto nároky nelze vzájemně zúčtovat s nároky podle ustanovení § 351 odst. 2 obch. zák., možné je pouze započtení nároků podle ustanovení § 580 - 581 a ustanovení § 358 - 364 obch. zák. Jestliže bude toto započtení provedeno v tzv. konečném vyrovnání, musí právní úkon započtení splňovat i požadavek určitosti podle § 37 odst. 1 občanského zákoníku (dále jen „obč. zák.“).

U těchto nároků se promlčecí doby posuzují vždy podle charakteru jednotlivého nároku.

Z hlediska běhu promlčecí doby tzv. konečné vyrovnání význam nemá. Pokud se totiž týká běhu promlčecí doby podle ustanovení § 394 odst. 1 obch. zák., počítá se její běh od odstoupení od smlouvy. Promlčecí doba u práva na náhradu škody se počítá podle ustanovení § 398 obch. zák.

Promlčecí doba u práva na smluvní pokutu se počítá podle ustanovení § 391 odst. 1 obch. zák. Právo na vydání předmětu leasingu se nepromlčuje.

Tzv. konečné vyrovnání však může představovat výzvu k zaplacení ve smyslu ustanovení § 340 odst. 2 obch. zák., tudíž může mít význam z hlediska splatnosti pohledávek - pokud samozřejmě ve

smlouvě není upraveno jinak.

V případě, že se závazkový vztah založený mezi stranami leasingovou smlouvou řídí občanským zákoníkem (nejde tedy o obchodní závazkový vztah podle ustanovení § 261 odst. 1 či 2 obch. zák., resp. podle ustanovení § 262 odst. 1 obch. zák.), platí obdobně shora uvedené zásady. Neaplikuje se však ustanovení § 351 obch. zák., nýbrž ustanovení o bezdůvodném obohacení, konkrétně ustanovení § 451 a § 457 obč. zák. Tato ustanovení na rozdíl ustanovení § 351 obch. zák. mají povahu norem kogentních (srov. v této souvislosti náleží Ústavního soudu ze dne 22. 2. 2006, sp. zn. II.ÚS 471/05). Kogentní povaha těchto ustanovení však nevylučuje, aby účastníci uzavřeli dohodu o způsobu vypořádání bezdůvodného obohacení při respektování zásad vyplývajících z této kogentní právní úpravy, tj. že tímto vypořádáním nesmí dojít k bezdůvodnému obohacení jedné strany na úkor druhé (§ 451 obč. zák.). Z hlediska promlčecí doby se aplikuje ustanovení § 107 obč. zák., včetně jeho odstavce třetího. Promlčení práva na náhradu škody se řídí ustanovením § 106 obč. zák., promlčení práva na smluvní pokutu pak ustanovením § 101 obč. zák.

Pokud závazek z leasingové smlouvy předčasně zanikne v důsledku zničení předmětu leasingu, jeho odcizení či ztráty, dochází k zániku tohoto závazku pro dodatečnou nemožnost plnění. K řádnému ukončení závazku z leasingové smlouvy by totiž došlo až splněním všech závazků z této smlouvy, obvykle převodem vlastnictví předmětu leasingu na leasingového nájemce.

Jestliže půjde o obchodní závazkový vztah (viz výše), aplikuje se v takovém případě podle ustanovení § 354 obch. zák. obdobně ustanovení § 351 obch. zák. Pro důsledky zániku závazků z leasingové smlouvy pro dodatečnou nemožnost plnění proto platí výše uvedené s tím, že v takovém případě nepřichází v úvahu vydání předmětu leasingu, a právo na vrácení výtěžku z prodeje předmětu leasingu. Leasingový nájemce má však v takovém případě právo na odpočet pojistného plnění, jež obdržel leasingový pronajímatel.

Běh promlčecí doby u práva na vrácení poskytnutého plnění v případě dodatečné nemožnosti plnění se řídí ustanovením § 391 odst. 1 obch. zák.

V případě, že se závazkový vztah vzniklý na základě leasingové smlouvy řídí občanským zákoníkem, posuzují se nároky stran při dodatečné nemožnosti plnění podle ustanovení § 451 a § 457 obč. zák. Promlčení se pak posuzuje podle ustanovení § 107 obč. zák. V ostatním platí zásady shora uvedené.